

se je sestal skupaj s srbskimi glavarji v Prizrenu z generalom Piccolominijem, se Stanojević postavlja na Tomičevo stališče, ki ga podpre z novimi dokazi. Tomić je bil namreč edini srbski zgodovinar, ki je zagovarjal tezo, da do tega sestanka ni prišlo. Šele po povratku v Peč naj bi patrijarh Arsenij III. začel sodelovati z Avstriji.

Drugi problem veže Stanojević na obdobje po padcu Skopja. Gre namreč za vsebinsko vprašanje o srbsko-albanskem uporu proti Turkom. V naši historiografiji sta dve razlagi. Eno zastopa M. Kostić, drugo pa R. Veselinović. Najprej skuša Stanojević razrešiti pojme, ki se pojavljajo v avstrijskih virih: »Albenser, Arnauten oder Ratzen«. Mnenja je, da so se avstrijski generali in vojaki izražali precizno, čeprav so slabo poznali balkanske razmere. Avtor sprejema Veselinovićevo tezo. Veselinović je navedel vrsto dokazov, iz katerih sledi, da se v avstrijskih virih tega časa izenačujeta pojma Srbi in Albanci. »Ratzen« ali »Raitzen« so srbski vojaki pod avstrijsko komando. S prodiranjem na Kosovo in v Makedonijo osvojijo avstrijski generali pojem Albanije in po njem imenujejo srbski živelj na Kosovu. Ne izključuje pa Stanojević možnosti, da med temi »Srbi in Albanci« ne bi bilo pravih Albancev. Na podlagi te razlage odpade predpostavka o skupnem uporu Srbov in Albancev na Kosovu. Upori proti turški oblasti na Kosovu, v Makedoniji in Albaniji izbruhnjejo sicer istočasno, vendar brez medsebojne povezanosti. V prid zgornje teze je tudi ugotovitev, da Klimenti — albansko pleme — v vsem času vojne niso pristali na sodelovanje z Avstriji in da so njihovi upori imeli predvsem značaj ropanja sosednjih prebivalcev, a to so bili Srbi na Kosovu. Avtor še zastavlja vprašanje: če so Albanci sodelovali v uporu, zakaj niso tudi oni bežali pred Turki?

Na podlagi Marsilijevega Memoriala o Albaniji (ker se zgodovinarji pogosto na njega sklicujejo, Stanojević objavlja celoten tekst v prevodu) so v dunajski dvorni pisarni sestavili poziv balkanskim narodom na upor proti Turkom. Ta dokument (poznan pod imenom »invitatorija«), ki je nastal 6. aprila 1690, je v naši historiografiji prikazan kot eden od osnovnih privilegijev srbskega naroda v Vojvodini pod habsburško oblastjo. Stanojević meni, da »povlastice i prava svoje ispovedi i izbora vojvode« ne moremo smatrati kot privilegij, kajti cesar zagotavlja le plemensko in versko pravo, kot so ga imeli Srbi pod Turki. Kabinetski načrti dunajskega dvora so bili daleč od stvarnosti.

Ko govori o Veliki selitvi Srbov, se postavi Stanojević na stališče Ilariona Rucarca. V srbski historiografiji so vse do Rucarca predstavljali Veliko selitev pod vodstvom patrijarha kot selitev na osnovi pogodbe. Rucarac je prvi trdil, da gre pri tej selitvi za navaden beg pred turškim in tatarskim genocidom. Dokazal je, da ni govora o nikakršni organizirani selitvi. Patrijarh Arsenij III. je žrtev vojne. Njegovo vlogo je postavil Stanojević v zgodovinsko utemeljene okvire. Strinja se z Rucarčevo tezo, ki je zavrnila razlago dotedanje srbske historiografije o pomenu sabora, ki ga je sklical patrijarh v Beogradu po umiku iz Srbije. V saborskih sklepkih ni postavljena niti ena zahteva po posebnem položaju srbskega naroda, govora je le o verski samoupravi.

Avtor precej razpravlja o pomenu pravoslavne vere za srbski narod, prikazuje tu obdobje kot največjo tragedijo za Srbe ter govori o vzrokih, ki so izzvali odpor in nezadovoljstvo srbskega naroda in njegove cerkve do avstrijske politike. Zanimiva je njegova misel, da je narod odhod cesarske vojske iz Srbije pričakal z olajšanjem. Pogrešamo pa večje razprave o migracijah srbskega naroda v tem obdobju in posledicah odselitve s Kosova. Stanojević govori le o vprašanju števila beguncev in njihovega pookla.

Knjigo se spleča vzeti v roke ne le zaradi zelo plastičnih opisov dogodkov, ampak tudi zaradi tega, ker sili pisec z nekaterimi zelo samosvojimi pogledi in analizami k razmišljanju o ključnih vprašanih novejši zgodovine srbskega naroda.

Ignacij Voje

Jože Stabej, Kruh ubogih. Kulturnozgodovinski in jezikovni načrt zgodovine krompirja na Slovenskem. SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Dela 33. Ljubljana 1977, 94 strani.

Avtorju je dalo pobudo za nastanek te zanimive knjižice znano prerekanje o krompirju oziroma korunu, ki so ga sprožile Novice 1845. leta. Takrat je krompirjeva bolezen začela nevarno ogrožati sadež, ki je obljubljal dokončen obračun z lakoto v Evropi in tudi v naših krajih. Zmaga nad stročnicami, ki jo je kruh ubogih do takrat izbojeval, je obetala postati Pirova. Po nekaterih izračunih naj bi se njegov pridelek v kasnejši Cislajtaniji zmanjšal za skoraj tretjino. Dati temu

čudežnemu gomolju slovensko ime je bila Bleiweisova velika želja. Možno je, da ga je k temu napeljalo tudi intenzivno učenje jezika naroda, ki ga je v naslednjih letih sprejel za očeta.

Zmaga iz nemščine izpeljanega krompirja (die Grundbirne) nad neživiljenjskim korunom je dokaz, da porajajoči se nacionalizem ni bil slep in pretiran. Čeprav je bila zmaga krompirja razmeroma hitra, pa je prerakanje povzročilo, da se je korun ohranil v nekaterih publikacijah do začetka zadnje vojne. Pri pregledovanju obsežne literature je Stabej ugotovil, da je bilo med Slovenci znanih najmanj 135 izrazov za krompir. Ime, ki so ga dali kmetje poleg žit najpomembnejšemu pridelku, je odvisno predvsem od tega, od kod so ga prejeli. Avtor ugotavlja, da so ga preje poznali južnejši prebivalci Slovenije kot pa severni. Okoli 1740 naj bi ga prinesli prevozniki iz Trsta, svoj zmagoviti pohod pa je začel v zadnjih desetletjih 18. oziroma prvih naslednjega stoletja. K temu so nemalo pomagale tudi slabe letine in dejstvo, da v urbarju ni bil zapisan.

Seveda vsa dejstva, ki jih navaja Stabej, niso nova, saj sta v zvezi s krompirjem marsikaj povedala pokojni Teply in dr. Valencič. Zato lahko smatramo delo Kruh ubogih kot poglobljen pretres deloma znanih dejstev z nekaterimi dopolnitvami in kot nadgradnjo tistemu, kar je bilo doslej znano. Glede slednjega pa je treba upoštevati, da je Jože Stabej slavist, da je bil osnovni namen dela ugotoviti poleg prikaza polemike krompir: korun predvsem vse v zvezi z različnimi slovenskimi izrazi za ta gomolj, zato bralec ne bo našel v njem odgovorov na vprašanja, ki bi zanimala gospodarskega oziroma agrarnega zgodovinarja. Seveda pa bosta vsaj posredno tudi onadva dobila v knjigi obilo drobnih podatkov in nasvetov, ki nadaljnje raziskovanje lahko zelo olajšajo. Predvsem pa je potrebno opozoriti na znanstveno tehniko, s katero se je avtor lotil problema. Kot vir je uporabil skoraj vse vrste literature in časopisja: od strokovno gospodarske in znanstvene (razne botanike, slovarji, priročniki za kmetovanje) literature do tiskov za preproste ljudi. Tehnika, s katero sta zlasti Kidrič in Prijatelj obogatila tudi slovensko zgodovinopisje, je zamudna, marsikomu celo nesmiselna in zlasti nemoderna. Je pa tak način dela resnično garanje. Avtor je zbiral podatke okoli pet let. Temu primerni so tudi rezultati. Ti se seveda ne izražajo v številu avtorskih pol, ker znanost ne more sprejeti principov jeprškega učitelja, ampak v bogastvu vsebine, ki sili zgodovinarja, da pogosto sega po razpravi oziroma knjigi.

Stane Granda

Ivan Mohorič, Problemi in dosežki rudarjenja na Slovenskem. Zgodovina rudarstva in topilništva v stoletju tehnične revolucije. — 1. knjiga, Osnove rudarskega dela; 2. knjiga, Problemi vsakdanjega rudarskega dela, kronologija rudarjenja 1850—1941. Maribor 1978. Založba Obzorja. Skupaj 282 + 321 strani.

Mohorič je ponovno dokazal zelo živo zanimanje za slovensko gospodarsko zgodovino. Po svoje je kot zgodovinar-amater gotovo kar veliko dodal k popularizaciji te veje nacionalne zgodovine in prav zato mu gre naše veliko občudovanje. Čeprav je amater, ga poklicni zgodovinar ne more in tudi ne sme odklanjati a limine, dolžan pa je opozoriti na šibka mesta, ki jim avtor zaradi koncepta pisanja ni mogel ubežati. Treba je namreč imeti solidno fundirano metodo dela, da se ne izgubiš v obilici gradiva in da ves čas veš, kaj hočeš z razpravo povedati. Mohorič se v arhivskem gradivu sicer ni izgubil, ker ga ni prav veliko uporabljal, zasvojila ga je le literatura, ki jo nekritično kompilira. Hočemo reči starejša literatura, kajti razprav, izšlih v poslednjem desetletju, že ni utegnil več preštudirati. In prav v tem je bistvena pomanjkljivost. Zal je v verigi Mohoričevih monografij tu ocenjevano delo šibkejši člen. Avtor se je pred leti lotil zgodovine usnjarstva, ni pa dela nadaljeval in končal, čeprav bi bila zgodovina usnjarke industrije v slovenskem prostoru od 18. stoletja do okupacije leta 1941 še kako koristna monografija. Raje se je odločil za to, da se spoprime z enim izmed najtežjih problemov s področja neagrarnih gospodarskih panog, z rudarstvom in topilništvom. Znano je, da je arhivskega gradiva za rudarstvo in topilništvo toliko, da ga do danes nismo mogli v celoti niti evidentirati, kaj šele predelati. Kot vsi narodi v Evropi ima tudi slovenski določen del »svojega« gradiva v tujih arhivih; kdo si upa trditi, da pozna vse to gradivo? Gospodarska zgodovina je sorazmerno mlada študijska disciplina in tudi pri nas je približno tako kot povsod po svetu: nekatera poglavja so obdelana bolje in temeljiteje, nekatera šibkeje in površneje. Vzrok je morda v tem, da je gospodarskih zgodovinarjev manj kot političnih in kulturnih zgodovinarjev, morda v tem, da ima gospodarska določene specifičnosti in posebno metodo dela,